

א-לוהים חיים | שיחה שיטתית

“ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב-מלא-חיים ועז. השם יתברך שהוא אדון כל המעשים, לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לברו, כ”א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין, בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים - שהם עיקר חיות לבבו של אדם - יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם, תענוגם ומשושם, ומעוז צורם בעת צרה. ואז כשינצל מהדייקנות הפילוסופית היתירה, שבאה לאדם רק מפני הרצון הנכזב להביא את מערכת כל ההנהגה האלהית רק בפרטיות של אחת מנטיותיו ורעיוני רוחו, שאצל הוא דבר גדול, דהיינו משפט ההגיון לפי ערך השכל המופשט.”¹

קיום

דברנו על כך שהאדם ניצל מהדייקנות הפילוסופית. הפילוסופיה באה ליצור גשר אל המציאות שמחוץ לאדם, מה שנקרא טרנסצנדנטי, ובעצם לעגן את החיים של האדם בצורה מדעית, נפשית, קיומית. זה הנושא העיקרי של החשיבה האנושית, מהם היחסים בין האדם לבין המציאות, בין האדם לבין הקיום, לבין המרחבים שהוא חלק מהם.

שאלה זו הינה המסקרנת ביותר שיש, ולא רק המסקרנת ביותר, אלא גם הכי נצרכת, הכי מהותית לתהליכים של האדם. לכן הפילוסופיה היא אחד הכלים החשובים ביותר של האדם, הרב רואה בה דבר מרכזי ומהותי, שאי אפשר לוותר עליו. הוא כותב² שתרבות שאין לה שאיפות לחיפוש, יורדת למקומות מאוד נמוכים.

גם המדע מחפש, אבל הוא לא מתרומם, הוא נשאר במקומות הנמוכים. הפילוסופיה מחפשת במקומות גבוהים, בסוגיות של מהות ואיכות, אמת ושקר, טוב ורע, אלו שאלות הרבה יותר מהותיות, מהשאלות של ממה המציאות עשויה. גם אלו שאלות מרתקות אבל הן הרבה פחות משמעותיות, הן לא מהותיות לקיום של האדם.

¹ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, כג.

² אורות, ישראל ותחיתו יז.

ישנו עוד חיסרון במדע, שהוא לא עסוק במעבר, הוא עסוק במה שאדם מכיר – הוא מתאר את זה בצורה מאוד טובה – אבל השאלות החשובות הן מה היחש בין הערכים של האדם אל האמת המוחלטת, מה היחש של האדם לקיום, מה הפשר של כל התהליך שאנחנו רואים.

הרב אומר שיש בתוך המציאות תופעה אמיתית של חלקיות והאדם זקוק למושגים מוחלטים, לכן הוא זקוק לפילוסופיה, היא כלי בשבילו לצאת מעצמו ולהיפגש עם מה שמעבר. אבל בגלל שהאדם חי במקומות סובייקטיביים³ – היכן שנמצאים מדעי המדינה, החברה והפסיכולוגיה – נוצר נתק מוחלט בתוך האישיות שלו, הוא מרגיש זרות וניכור, והחיפוש הפילוסופי הופך להיות דבר רחוק. כל מה שמחוץ לתחושה שלו הפך להיות זר. לכן הפילוסופיה אבדה את ערכה, ובגלל איבוד הערך הזה, האדם מרגיש את אותו הדבר שתמיד ניסה לצאת ממנו. הוא מרגיש שאין לו דרך לצאת משם. הנקודות הקיומיות, הן נקודות מאוד שפלות, מאוד נמוכות ויצריות.

הדרך היחידה "להציל את המצב" היא "שפיכת הנפש", כפי שהרב מתאר אצלנו. היא מחיה את השכל, "חיות לבבו". החיפוש השכלי הוא של מה שיש כאן ולא של דברים רחוקים.

יש סופרים שמתארים את התופעה הזו של החלקיות והניכור. אחד הפילוסופים⁴ שמתעסק בסוגיות הקיומיות, כתב ספרים שמתארים את התופעות האלו, והוא משתמש בביטויים קשים מאד, ממש גועל נפש. הוא עושה את זה כדי לחדד את המשמעות של הניכור, את המשמעות הקיומית של התופעה.

עולם המדמה

הרב אומר פה "שגם הכוחות הרגשיים... יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם, תענוגם ומשושם, ומעוז צורם בעת צרה" השפה של המדרגות האלו, היא האומנות, היא השפה היותר טובה לתאר את

³ אגרות ראייה, אג' מד. (עמ' מז).

⁴ סארטאר

המציאות, היא מאפשרת לאדם לחיות את הפנים של התהליך ולא רק את הידע. המדע רק מתאר מה יש, ממה היש מורכב. הנוף מורכב מקרני השמש, לפי זווית החיתוך שלהם עם האטמוספירה נקבעת רמת הסינון, היא משתנה לפי זריחה ושקיעה. אחר כך כל זה נקלט במציאות ויוצר תמונת נוף. אבל זה רק 'היכי תמצוי' לדבר, כי גם גמד היה יכול לצייר את המראה הזה.. אפשר לראות את זה בסוגיא של בת פרעה⁵, שלמה רצה דווקא את בת פרעה, לא את הבן של פרעה, לא את אנשי האקדמיה שהיו שם ולא את הפילוסופים. השפה של האומנות יותר עשירה והיא מאפשרת לנו להיכנס פנימה, לחשוף את המהויות הייחודיות שיש בחיים הטבעיים.

הפילוסופיה עסוקה בסוגיות כוללות יותר, ומפשטות יותר - בלי להיכנס לשאלה אם זה נכון או לא נכון. לעומתה, הן האומנות והן המדע שייכים שניהם לעולם הדמיון. המדע מתאר את החומרים ואומנות את המקום. אבל גם אם אני יודע את הידיעות המדעיות עדיין אני לא יודע את המהות של הדבר. האומנות מתארת את המהות.⁶ היא מתארת את התהליכים הפנימיים של העולם הזה.

מוזיקה, פיסול, ציור, מחול, אדריכלות, כל הדברים האלו מתארים את המציאות במובן הרגשי והדמיוני שלה, שהוא בעצם העולם הזה. השאלה היא מה הם מתארים, מה המציאות שנוכחת פה. לכן אם נקשיב נוכל לשמוע מה היא המציאות באמת. זו הסיבה שהפילוסוף הוא כתב ספרים בנושא, כי הוא רצה להראות את התופעות הקיומיות ערומות מפילוסופיה, ערומות מהפשטות ודיונים כוללים. בספרים שלו ניתן באמת לראות את הקיומיות, היא גסה מאוד. יש גם גרמניים שמתארים את התופעות הקיומיות, הם לא גסים אבל הם רעים, משוררים גדולים, כמו גתה ופאוסט.

דרך האומנות רואים איפה הדברים הקיומיים נמצאים. ההבדל בין ספר האגדה של ביאליק, לסיפורי האגדות של האחים גרים, מתאר את הנקודה שאנחנו מדברים עליה. אצלם מה שמתאר את החיים היא אכזריות. הם

⁵ עין איה, שבת, פרק חמישי, עח.

⁶ הספר 'עמוד העבודה' (לרבי ברוך קסובר) מתאר מהם דברים מהותיים, אם קוראים אותו, אפשר להבין איך הדמיון הרגש ואומנויות, הם אלו שמתארים את המציאות פה מבחינה מהותית, פנימית. הוא ספר מאוד מומלץ, אבל קשה לקריאה כי הוא מאוד מאריך. בלי להבין את הנקודה הזו אי אפשר להבין הרבה ברוחניות.

הלכו מכפר לכפר, במקומות הנידחים ביותר של גרמניה, ואספו את הסיפורים האלו. כיפה אדומה וסינדרלה הם הסיפורים היותר קלילים, יש שמה אגדות אכזריות מאוד - זה מה שהעם הגרמני סיפק. הפילוסופים הקיומיים הגרמנים מאוד העריכו את זה, הם טענו שהאגדות האלו, של האיכרים הגרמניים, מתארים את ההווה הגרמנית יותר מהפילוסופים. דרכם אפשר לבדוק מה המהות של החיים הטבעיים. לכן הרב אומר פה שגם הכוחות הרגשיים, גם האומנות והחיים הטבעיים הישראלים, יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם, אלו החיים שלהם.

בית הוא המקום בו אדם נמצא. אדם יכול להיות נווד ויכול לעשות טיולים, אבל השאלה היא איפה הבית שלו. איפה מונחים החיים. השתפכות הנפש היא "בית חייהם".

מה שמעניין את הכוחות הרגשיים, היא קרבת אלוקים, והמאורעות תפקידם להוביל אותנו ולחשוף אותנו לנקודה זו. עצם החיים הוא באירועים הפנימיים, והאירועים החיצוניים באים רק לחשוף ולברר. כמו שאדם חולה נדלקים לו אורות אדומים איפה צריך להיזהר, גם כאן, המאורעות באים להראות לאדם איפה הוא חי את החיים שלו בצורה לא נכונה. אבל עצם החיים של האדם הוא רק מה שמתחולל אצלו בפנים. זוהי לא רק תפיסה פרטית, סובייקטיבית, אלא מפגש עם המציאות עצמה, 'חלון האורה'. נכון שאני חי את זה בצורה אישית, אבל יש לזה השלכות על האמת עצמה.

אם קרבת אלוקים היא בית החיים של הרגשות הישראלים, ממילא אין להם את תחושת הניכור. ואז לא צריך את השפה הספקולטיבית שמאפשרת לאדם לצאת מעצמו ולהיפגש עם מושגים אחרים.

הרב מבדיל בין ביטויים לועזיים ועברית בכוונה. יש אצל הרב גם את הביטוי ספקולציה וגם את הביטוי השערה. שניהם ביטויים מקבילים אבל שונים. ספקולציה היא כשאדם מנסה להיפגש עם המעבר באופן מלאכותי. האדם נברא בעיקר בשביל השכל, אבל הוא משתמש בו להתגוננות, מנסה לאחוז במציאות, לקשר דברים למציאות, הוא לא חי חיים אמיתיים.

לעומת השימוש המתגונן, השכל הבריא עסוק בהשערות. ההשערה נמצאת במקום אחר, היא לא נמצאת במוח, היא נמצאת בלב. הלב:
(א) מרכזי בתוך האדם.
(ב) מחבר את המימדים השונים של האדם.
יש בלב ארבעה מימדים: שכל, רצון, רגש ועשייה.

השכל

בשכל ישנן שלושה שלבים, השלב הראשון הוא הלידה של המחשבה, הנקודה המהותית, עצם החידוש הופעת הצורך להבין, תחושה מאוד קיומית. השלב הזה הוא עיקר השכל, הוא נקרא הבנה. המחשבה החדשה הזו לא יכולה להשתמש בשפות הישנות, כמו שאי אפשר לדבר על פסיכולוגיה בשפה של מדע. לכן בשלב הבא צריך ליצור שפה כדי להביע את החידוש, כלים שיוכלו להכיל את המחשבה החדשה. רק אחרי יצירת השפה, בתור שלב שלישי, באים המבנים. המבנה בא לקחת את המהות ולממש אותה, יש לו כללים וחוקים, הוא צריך לבנות את החיים. כאן תוכל להיכנס הספקולציה, היא לוקחת את החידוש ומפתחת אותו, בונה מבנים ויוצרת מימדים. יש לאדם צורך לצאת מעצמו, לכן יש למבנים תפקיד חשוב.

אבל למי שחי את המהות יש צורך להבין את מה שקיים, את המימדים השונים של המציאות. הוא לא יעשה דברים מלאכותיים. הוא לא נמצא במצוקה ושום דבר לא מעיק עליו, הוא בנחת וברגיעה, לכן גם לא מפריע לו לשאול שאלות קשות ונוקבות. לא אכפת לו לפרק מבנים, לפרק מימדים, זה לא מאיים עליו. אדרבה, יכול להיות שזה עיקר השמחה שלו. כמו ילד קטן שאוהב לבנות מגדלים ולפרק אותם.

השכל הספקולטיבי עסוק בלעגן את האדם במעבר, 'להציל אותו מטביעה', לכן הוא כל כך מכור למבנים שלו, בגלל שהמבנה הוא בעיקר מה שמגונן עליו, מה שמאפשר לו ליצור את הרצף בינו לבין המרחב. להשערה של השכל הישראלי, לא מפריעים המבנים⁷. יכול להיות שלהיפך, שיש לה עניין כל יום לפרק אותם מחדש. ויתרון נוסף יש לה, שהיא גם חופשית מאוד.

⁷ קשור למוסר אבין, פרק א, א.

התנועה הראשונה והשניה של השכל, הן תנועות אנושיות, והשלישית היא טכנית, יבשה, אפשר גם להעביר אותה למחשב. שכל מבני שגם מחשב יכול לחקות, הוא שכל מנוכר וזר. בעצם כל מה ששייך לרגשות, לדמיונות, לחוויות, לנפילות, לעליות, למוסר, לערכים, למשמעויות, לא נוגע לשכל הזה. הוא טוב בשביל להתעסק בחורים שחורים, או במפץ הגדול, אבל הוא לא יכול לדבר על מה ששייך לעולמות הפנימיים של האדם.

השכל שהרב מדבר עליו, יהיה שייך לתנועה הראשונה של השכל, ואז הוא יכול להכניס בתוכו – כמין ראש פירמידה – את רוב המימדים של האישיות, למרות שהוא שכל. יש בו גם שכל, גם רצון גם רגשות, וגם עשייה, הוא אישיות שמכנסת בתוכה הרבה מימדים עדינים.

הרווח הראשון שנובע מהשכל הזה, הוא העולם הרגשי, יש עולם רגשי והוא בית החיים של האנושיות. מתוך זה יש דבר נוסף, המבנה של השכל, השכל לא עסוק ביצירת גשרים אל המעבר. בגלל שהוא חי במרחב, הוא לא צריך ליצור יחס למרחב.

ואחר כך, בתור שלב שלישי, האדם צריך להשתחרר מעולמות הפנימיים שלו, שהם עדיין בעייתיים. הוא צריך לחפש שכל כזה שגם מחשב יכול להבין, שלא יהיה לו כ"כ קשר לעולם הפנימי של האדם.

אצילות

הנושא שלנו זו הפסקה בקובץ⁸, יש שם שלוש תפילות. תפילה שבאה להחיות את השעה בחיי עולם, היא נקראת לקטול את הנחש, בתפילה הזו הרגש הוא 'זנב'. התהליך הזה נקרא שם 'בת', "יבהינן ליה ברתא דמלכא". תפילה שנייה היא של מי שמשמעו עם הנחש. היא נקראת 'אחות', "יאמר לחכמה אחותי את". תפילה שלישית היא של מי שקורא לאימו שתנחמנו. התפילה השלישית יותר דומה למה שכתוב כאן, היא המקור של החכמה, ולא התוצר שלה. בתפילה הזו אני לא יושב ולומד ומבין דברים וזה חודר לתוך האישיות שלי וגורם לי מהפכות פנימיות – יש גם תפילה כזו, ואולי היא אפילו יותר חשובה מבחינת האדם. אבל כאן זו תפילה שהיא החיים עצמם.

⁸ קובץ ו, קצט.

כתוב על רשב"י שהוא לא היה צריך להתפלל, יש עוד גדולי תורה כאלו, רב יהודה לדוגמא. הם לא צריכים להחיות את השעה, "תורתו אומנותו". אבל בתפילה מהמדרגה השלישית, למה להגיד שהוא לא התפלל?! על התפילה הזו נאמר "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו". אלו החיים עצמם, המפתח לחיים, 'חלון האורה', זה החלון שפותח לאדם את האור, בלי זה אדם לא חי.

אם העולמות הקיומיים שלי נמצאים בתוך האורה האלוקית, צומחת פה אישיות שלימה וגם השכל מרויח מזה.

ואז כשינצל מהדייקנות הפילוסופית היתירה, שבאה לאדם רק מפני הרצון הנכזב להביא את מערכת כל ההנהגה האלהית רק בפרטיות של אחת מנטייתו ורעיוני רוחו, שאצלו הוא דבר גדול, דהיינו משפט ההגיון לפי ערך השכל המופשט. למה שאדם יעשה שטות כזו, להתעסק רק במימד אחד של האישיות שלו? האדם האילי, לדוגמא, היה מאוד עשיר בעולמות הרגשיים, בשירה. לא היתה לו את הבעיה הזו. היא התחילה כשבא העולם הדתי והפילוסופי⁹, כורח המציאות דחף אותם לזה, האדם לא היה יכול להישאר בפרטיות ובחלקיות.

יש מקומות שגם הרב מדבר ככה, לדוגמא בחטא של קורח¹⁰, הוא אומר שרק מימדים מסוימים יכולים להיפגש עם הגודל האלוקי. קורח אומר שעמ"י כולו קדוש, ומשה עונה לו, זה נכון, אבל בכל זאת רק כוהנים יכולים להיכנס לבהמ"ק, ורק כהן גדול יכול להיכנס לקוה"ק, ולא כל אחד יכול להיות ת"ח, רק מי שלמד וקידש את עצמו. ההבדל בין הריחוק של משה לריחוק של הפילוסופיה יהיה בשתי הנקודות שהזכרנו. בעולם הרגשי: מי הוא? מה הם העולמות הקיומיים? באופי של השכל: האם הוא עסוק בדייקנות פילוסופית, או שהוא עסוק בחיות לבבו.

ההבדל ביניהם הוא כמו ההבדל בין אציל לאריסטוקרט. ההבדל הוא האם זה במוח או בלב. אם המוח לבד בא לנהל את החיים, הוא יוצר זרות. תהליך ספקולטיבי הוא על מנת להיות זר, בא בשביל להחליף את האישיות. בניגוד לזה, האצילות לא מנוכרת לחברה שהיא שולטת עליה. כמו שהמוח

⁹ הם התחילו ביחד, שניהם באו לענות על הצורך במושגים מוחלטים כלליים
¹⁰ אורות, ישראל ותחיתו טו.

והלב לא זרים לאדם, הם השפיץ והמהות שלו, הם הדברים האינטימיים המיוחדים של האישיות, היסודות האלו הם שלו, הם לא אריסטוקרטים, הם אציליים. דבר נוסף, בתוך החלקים האינטימיים והעדינים כלולים כל המימדים של האישיות. בעוד שהשכל הזר, לא רק שהוא זר והוא לא צומח באישיות, הוא גם תמיד יהיה שייך רק לפן מסוים של האישיות. הלב לא מנוכר לעולמות הפנימיים, הוא תמצית עדינה של האדם, יש בו את ארבעת המימדים: שכל, רגש, רצון ועשייה. השכל והרצון הם דבר אחד מוחלט¹¹, העשייה באה אחר כך, היא חייבת להיות מלווה לשכל, היא חלק מהותי שלו, [היא יכולה לפעמים לבוא קצת באופן מלאכותי כדי לתקן, אבל עיקרה הוא רק מלווה לשכל], אחר כך בא הרגש. מבנה כזה הוא שכל אצילי. אין כאן אדם שמתפרק ומחפש כלי חיצוני שיוכל איתו להגיע לאיזה מקום, אלא אדם שהמהות היא חלק ממנו.

“הרצון הנכזב להביא את מערכת כל ההנהגה האלהית רק בפרטיות של אחת מנטיותיו ורעיוני רוחו, שאצלו הוא דבר גדול, דהיינו משפט ההגיון לפי ערך השכל המופשט” כהונה ואצילות, הם השכל עצמו, לא רק הכלים שאיתם השכל עובד. הם משולבים עם כל המימדים של האדם, ולא רק 'אחת מנטיותיו'. לעומתם, ההגיון הוא כלי של השכל המופשט – לא העידית של האישיות, אלא רק אחד הכלים של האדם. כמו שיש לאדם טלסקופ, גם השכל שיוצר את הטלסקופ, מבחינה מסוימת הוא אמצעי. [הספקולציה לא מתביישת להגיד שהיא אמצעי, הפילוסופים הגדולים לעגו לבלתי אמצעי, וגם הרב לועג לבלתי אמצעי].

הספקולציה הפילוסופית זרה לתהליכים הפנימיים של האדם, היא ממש מנוכרת, לכן גם מחשב יכול לעבוד ע"פ השכל הזה. לעומת התהליכים הפנימיים של השכל שהם אנושיים לגמרי. כמו שרק אדם בוכה וצוחק, כך רק אדם יכול לחשוב, רק אדם נקרא 'מדבר'. להרבה חיות יש תקשורת, תקשורת ודיבור זה לא אותו דבר, תקשורת היא העברת מידע, דיבור הוא סוג של הבנה.

¹¹ אוה"ק עמ' א.

אלהים חיים

אבל עצת עליון שכוללת הכל, אינה מתעסקת כ"א בחוק הצר של השקפת האדם הפילוסופית, כי הוא יתברך הוא אלהים חיים ומלך עולם... 'אלהים חיים' הוא אחד משמותיו של הקב"ה, השם שבו הקב"ה מתגלה לשכל, זוהי ההופעה האלוקית שפונה לתבונה האנושית.

השכל שאנחנו מדברים עליו, קצת דומה ל"שכל הפועל" של הפילוסופיה. אצל הפילוסופים הוא מלאכותי וריק¹², אצל הרב השכל הפועל הוא אלוקים חיים, הוא חי, כיון שהוא חי הוא מדבר על חיים ולא על עקרונות מופשטים.

יש מחזה של שייקספיר, בו הוא מתאר סריס אחד ששתי נשים צוחקות עליו, הם אומרות שהוא לא יכול להבין מה זה אהבה, והוא עונה להם שהוא כן יכול להבין מה זה אהבה, ואפילו יותר טוב מהם, כי הוא מסוגל לזכך את התופעה. האהבה שהוא מתאר היא סובלימציה [עידון, הפשטה] של אהבות אנושיות. בהפשטה כזו אני מרוויח שאני מסלק את המימדים השונים שיש בתוכי. אבל בסוף, אני לא יודע אם מה שנשאר נקרא אהבה. פעם שמעתי מהרב בזנסון, שההיפך של צדיק איננו רשע, כי אצל כל רשע יש טיפה צדקות. ההיפך של צדיק זה צדיק מזויף. כמו שההיפך של תפוח אדמה, הוא לא תפוז ולא בננה, ההיפך של תפוח אדמה הוא תפוח אדמה רקוב, בפנים הכל חלול ונשארה רק הקליפה. ככה גם בשירה, שירה היא של הלוויים בביהמ"ק, יש בה המון מרכיבים, ככל שאתה יותר מסלק מרכיבים, אתה מקבל מנגינה ריקה. מנגינה ריקה היא ההיפך של המנגינה של ביהמ"ק.

אפשר לתאר את השכל הפועל באותו אופן. הוא שכל, אבל הוא שכל חלול שהוציאו לו את כל המרכיבים הפנימיים. השכל שמדבר איתנו, הוא הופעה אלוקית, מלאה במרכיבים של המציאות 'אלוקים חיים'. אפשר לדמות את זה לאלים היוניים, הם היו חיים, לכן לא היה להם את הניכור בין המופשט למימד האנושי. בניגוד לפילוסופיה שהיא מעבר לחיים. לכן הם נקראים

¹² הרמב"ם הכניס לו נפשות ושכלים, אבל חוץ ממנו ומאריסטו זה לא נמצא אצל הפילוסופים, צריך להבין למה אצל אריסטו זה ככה

אלוהים, 'אלוהים אחרים', כיוון שהם בבואה של אלוקים¹³. אבל השכל הפועל הוא רק קליפה, הוא זיוף גמור. אלוקים חיים הוא חי, הוא מכיל בתוכו את כל המימדים של החיים.

בכלל, איך הקב"ה מדבר? הוא מדבר בחיים. לא באובייקט דומם, שהסובייקט רק מסתובב ומסתכל ומסביר אותו. אפשר היה להסביר כך, אבל זה הסבר לא נכון. הקב"ה מדבר בסובייקט, הוא מדבר בחיים, והאובייקט – במובן הדומם שלו – הוא רק כלים שלו.

אלוקים חיים הוא המציאות, הופעה אלוקית שמתגלה בחיים תבוניים. [יש גם חיים לא תבוניים, כאן זה חיים תבוניים]. יש ביטוי מקביל 'חכמה עליונה' היא חכמה של הקב"ה. החכמה העליונה היא הופעה כדבר בפני עצמו ואלוקים חיים מתגלה באיך שהדבר מתייחס אלינו. כמו במאמר דעת אלוקים¹⁴, "מצד עצמו של החזיון ומצד תארו המתיחשים אל הנושא העסקן".

ונותן חיים לכל בריותיו, חיים גשמיים וחיים הרגשיים, יחד עם החיים השכליים. יש כאן שלוש מדרגות. גם היסוד השכלי חי, לא רק היסוד הרגשי. השכל לא משרת של העולם הרגשי, הוא לא בא להסביר את הרגשות כמו המדע, וגם לא בא להציל את העולם המדעי מלקרוס, הוא חיים בפני עצמם.

ע"כ רק לפי הרגש הטבעי הקצר והישר, שאינו צריך לההצעות ארוכות של חשבונות רבים, בתם לב ונפש, תבוא התפילה ותתן פריה אשר נועדה לזאת, וכל המאריך ומעיין בא לידי כאב לב. כללו של דבר, האדם צריך לדעת כי ההנהגה הריבונית לא תחסר כל, וצריך שישכיל כי אין צריך ליחש שינוי רצון לאדון כל המעשים, - שהכל צפוי לפניו מראש מקדם - ע"י פעולת התפלה, כ"א צריך להשכיל שכל השלמת האדם, עבודתו ודיעותיו הישרות, המה לפי ערכו ותכונתו, האמת מתגלה בכל מקום, ההופעה האלוקית מלאה, ואם משהו לא יוצא לפועל בצורה נכונה, קורים מאורעות, לכן כשאדם חוטא הוא נענש, זה לא שינוי ברצון האלוקי. לפי היכן שהאדם נמצא, כך המציאות פועלת איתו, "לפי ערכו", זו התוצאה של המקום בו

¹³ הם 'אחרים' כיוון שהם אנושיים, אלוקים חיים הוא לא אנושי.

¹⁴ עקבי הצאן עמ' קלא.

הוא נמצא. האדם יכול להתעורר, להרהר למה הוא נמצא במקום כזה, בגלל שהעולם הפנימי שלו לא בנוי כמו שצריך.

וכל המהלך באורח חיים ומשתמש בתפילה ובכל הדיעות האמוניות, לפי צד ההשלמה שבהם למעמדו של אדם במדותיו וכשרונו המרומם, הוא מצליח ועושה אותם על זה הצד שכוננם יוצרם. זה לא שינוי שחל ברצון שלו, אלא זה הבריאה בשלמותה. הבריאה צריכה לחיות בגובה הזה, ואם היא לא חיה בגובה הזה היא מתפרקת או שהיא נבנת. אנחנו חיים את המציאות כשאנחנו עומדים לפניו.

אבל המשתמש בהם לא כפי הערך שראוי להכירם, בתור ענינים שצריכים הם לפעול עליו הפעולה המוסרית, כ"א בתור חוקים יבשים איתנים כחקי הכבוד של הטבע וכיו"ב, הוא מוציא אותם מתכונתם. האם אדם מבין את המציאות כאובייקט, וכשמשוה לא מסתדר לו אז הוא צריך להתפלל לקב"ה שהאובייקט הזה יסתדר לו, או שהוא מבין שכל המאורעות שלו הם ההשלכות של היכן הוא חי, ואז כל הנקודה היא היכן הוא חי, ואם הוא יתפלל לקב"ה דברים יפעלו אחרת.